

Επετειακό Σημείωμα

Γύρω απ' την Ιδέα και το Νόημα της Δημοκρατίας

Η έννοια και η ιδέα της Δημοκρατίας μετά την αγγλική (1648), την αμερικανική (1776) και την γαλλική επανάσταση (1789) στους σύγχρονους καιρούς αποτέλεσε **θεμελιακό πολιτειακό άξονα** της Δύσης για όλα εκείνα τα κράτη που είχαν αποφασίσει να έλθουν σε ρήξη με το καθεστώς του λεγόμενου «old regime», δηλ. με το καθεστώς, στο οποίο κυριαρχούσαν η μοναρχία και η αριστοκρατία. Βέβαια η δημοκρατία, ως πολιτειακή δομή και τρόπος λήψης αποφάσεων, **γεννήθηκε στην αρχαία Ελλάδα, στην αρχαία Πόλη-Κράτος**, αλλά σ' ένα συγκεκριμένο μόνο τμήμα του συνολικού πληθυσμού, δηλ. μόνο στους ελεύθερους άρρενες πολίτες, που αποτελούσαν τον Δήμο της πόλης.

Ποιό όμως είναι το ακριβές νόημα της δημοκρατίας; Αν προβούμε σε μια ετυμολογική ανάλυση της λέξης το νόημά της εύκολα μας αποκαλύπτεται: είναι εκείνο το πολίτευμα, στο οποίο «κρατεί ο Δήμος». Αυτό τα λέει όλα. Στην Αθήνα του Περικλή πράγματι κυριαρχούσε (παρ' όλα τα λάθη και ελαττώματά του) ο Δήμος, ελάμβανε ο ίδιος άμεσα όλες τις αποφάσεις που αφορούσαν στην πόλη, νομοθετούσε και δικαιούτο να υποβάλει σε ελεύθερη κριτική οποιονδήποτε αξιωματούχο, όσο υψηλή κι αν κρατούσε θέση. Τα αξιώματα δινόντουσαν στους πολίτες κυρίως με κλήρωση, ακριβώς γιατί όλοι θεωρούντο ίσοι και ικανοί να ανταποκριθούν κατά τον αυτό τρόπο στις υποχρεώσεις που συνεπάγοντο αυτά τα αξιώματα. Με τη σύγχρονη ορολογία της πολιτικής θεωρίας αυτό το είδος

της δημοκρατίας λέγεται «άμεση» δημοκρατία σε αντιδιαστολή με το είδος εκείνο της δημοκρατίας που στα σύγχρονα κράτη ονομάζεται «έμμεση».

Και λέγεται «έμμεση» γιατί ο λαός σύμφωνα με τα Συντάγματα των νεότερων χρόνων δεν αποφασίζει ούτε νομοθετεί ο ίδιος, αλλά «δι' αντιπροσώπων», δηλ. ο λαός καλείται κατά τακτικά χρονικά διαστήματα να εκλέξει αντιπροσώπους που αποφασίζουν και νομοθετούν στο όνομά του. Το ερώτημα όμως που ανακύπτει σήμερα, [με τους ανεπτυγμένους μηχανισμούς χειραγώγησης (μέσω των ΜΜΕ και όχι μόνον), τις πολύπλοκες δομές διαμεσολάβησης και πολυποίκιλων ιεραρχήσεων, τις πιέσεις και τις επιρροές των μεγάλων οικονομικών συγκροτημάτων και το πνεύμα της «αγοραίας» κοινωνίας], είναι αν πράγματι σ' αυτό το είδος της «έμμεσης» δημοκρατίας «κρατεί» ο Δήμος, ο λαός. Μπορεί συνταγματικά **η αρχή της λαϊκής κυριαρχίας** να είναι κατοχυρωμένη, αλλά κοινωνιολογικά μας ενδιαφέρει αν πράγματι αυτή η αρχή έχει σοβαρό και ουσιαστικό κοινωνικό και πολιτικό αντίκρισμα.

Γι' αυτό και ορισμένοι πολιτικοί στοχαστές, αλλά και πολίτες έχουν επιφυλάξεις γι' αυτή τη διάκριση της άμεσης από την έμμεση δημοκρατία, θεωρώντας ότι **δημοκρατία είναι μόνον η πρώτη** (χωρίς να υπάρχει ανάγκη επιθετικού προσδιορισμού), ενώ η δεύτερη αποτελεί απλώς ένα άλλο πολιτικό καθεστώς. Βέβαια και σε αυτό το τελευταίο οι πολίτες ψηφίζουν και απολαύουν των συνταγματικά κατοχυρωμένων ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων τους, πράγμα που τουλάχιστον, τους εξασφαλίζει τη λεγόμενη «αρνητική ελευθερία», δηλ. το ότι σε μια εκτεταμένη σφαίρα της ιδιωτικής τους ζωής και της δημόσιας δράσης τους το κράτος δεν μπορεί αυθαίρετα να εισέλθει και να επέμβει. Και αυτό το τελευταίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό, αποτελεί μια σημαντική **θεσμική**

ασπίδα του πολίτη έναντι των πανίσχυρων σύγχρονων κρατικών μηχανισμών, πράγμα που δεν υφίσταται στα δικτατορικά και μοναρχικά καθεστώτα.

Ωστόσο, ακριβώς γιατί η ιδέα της δημοκρατίας στους σύγχρονους καιρούς γοήτευε και γοητεύει πολίτες και πολιτικούς, γίνεται και κατήλευση αυτής, ώστε να συσκοτίζεται τελικά το πραγματικό περιεχόμενο ορισμένων πολιτικών καθεστώτων. Έτσι δικτατορικά στην ουσία καθεστώτα, με πληθώρα παραβιάσεων των ανθρώπινων δικαιωμάτων, βαφτίζονται και καλούνται «δημοκρατίες»!

Καθήκον κάθε σύγχρονου πολίτη είναι να συμβάλει στην ουσιαστική πραγμάτωση των δημοκρατικών ιδεωδών και να μην αρκείται στην παραπλανητική πολλές φορές τυπική επίκλησή τους. Μια τέτοια στάση αποτελεί κατοχύρωση της ελευθερίας του εν μέσω συγκρούσεων συμφερόντων και κοινωνικών αντιθέσεων, στάση που προϋποθέτει, όπως λέγει και η γνωστή ρήση, «αρετή και τόλμη». Ακόμη στις ημέρες μας ακριβώς γιατί υφίστανται οι παραπάνω συγκρούσεις και αντιθέσεις η **πολιτική δημοκρατία**, που κατ' αρχήν αναφέρεται στην ισότιμη συμμετοχή κάθε πολίτη στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, πρέπει να συμπληρώνεται οπωσδήποτε από την **οικονομική και κοινωνική δημοκρατία**, που αποτελεί το στέρεο κοινωνικό έδαφος επί του οποίου η προηγούμενη μπορεί να λειτουργήσει (επ' αυτού συνηγορεί και η γνωστή μεγάλη εμπειρική έρευνα του διακεκριμένου Αμερικανού κοινωνιολόγου S.M. Lipset).

Τελειώνοντας θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι το παραπάνω δημοκρατικό τρίπτυχο εμπεριέχεται συνοπτικά στο γνωστό σύνθημα της γαλλικής επανάστασης: «Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφοσύνη», ιδιαίτερα αν το νοήσουμε

όχι σε σχέση με τις πολιτικές διαδικασίες, αλλά του αποδώσουμε βαθύ κοινωνικό περιεχόμενο.

Καθηγητής Φίλιππος Νικολόπουλος